

2. Закон України “Про Регламент Верховної Ради України” // Відомості Верховної Ради України, 2010, № 14-15, № 16-17, ст. 133.
3. Зміни до регламенту Верховної Ради. Хотіли, як краще – вийде гірше. – Режим доступу : http://texty.org.ua/article/txst/read67786/Zminy_do_reglamentu_Verkhovnoji_Rady_Khotily_jak;
4. Кодекс парламентської етики міг би вирішити проблему недовіри до народних депутатів. – Режим доступу : <http://uacrisis.org/ua/52202-kodeks-parlamentskoyi-etiki>
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996, №30.6. Найнижчий рівень довіри в Україні мають президент, уряд і парламент – опитування. – Режим доступу : https://humanrights.org.ua/material/najnizhchij_riven_doviri_v_ukrajini_majnut_prezident_urjad_i_parlament_opituvannjao;
7. “Піаністи” у парламенті: були і є, але чи будуть? – Режим доступу : www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/11/121123_personal_vote_sx.shtml ;
8. Що таке підзвітність парламенту? – Режим доступу : https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=10151336576215108&id=45461285107;

*Т. В. Мелещенко,
кандидат історичних наук, доцент,
декан факультету історичної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова*

СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасна Українська держава розвивається і шукає оптимальну модель політичного, суспільно-економічного, правового та соціокультурного розвитку. Вона формує ідеал побудови державного механізму, який був би орієнтиром для сприйняття переважною більшістю населення. Основними здобутками нашої держави періоду незалежності є: перехід від тоталітарного устою життя суспільства до демократичної організації суспільства; творення незалежної, правової, демократичної держави та становлення громадянського суспільства. Особливості становлення громадянського суспільства в Україні у часи її незалежності є актуальною проблемою дослідження. Мета даної статті полягає у аналізі та висвітленні передумов, етапів і окресленні проблем становлення громадянського суспільства в Україні періоду незалежності.

Проблема становлення і розвитку громадянського суспільства активно досліджувалася і продовжує досліджуватися науковцями різних галузей, зокрема істориками, політологами, суспільствознавцями. Дослідженнями з розвитку громадянського суспільства в Україні займалися такі професіонали як А. Колодій, В. Баркова, І. Кресіна, Т. Розова, В. Бабкін, Р. Балабан, Г. Зеленько, В. Степаненко та інші. Така актуальність проблематики громадянського суспільства зумовлена процесами, які відбуваються в сучасному українському суспільстві.

Громадянське суспільство у різних проявах почало формуватися ще в радянській Україні. Саме розвиток громадських організацій та їх активна діяльність спричинили розпад комуністичної системи та сприяли відродженню незалежності України. Тут слушною є думка дослідника В. Степаненка, що одна із яскравих політичних маніфестацій громадянського суспільства того часу – студентська “революція на граніті” стала каталізатором громадської політичної мобілізації та державної незалежності і розпочала традицію протестних майданів в Україні [10, с. 246].

Становлення громадянського суспільства в незалежній Україні відбувалося в чотири періоди. Перший почався з 1991 року проголошенням Акту незалежності України. З цього моменту паралельно відбувалося відродження громадського життя й політичного плюралізму. Це був початковий етап формування багатопартійності та створення мережі недержавних, громадських організацій. Ідея громадянського суспільства відповідала запитам переважної частини суспільства створити демократичні інститути влади, внести кардинальні зміни у відносини громадян і держави, сприяти формуванню плюралізму думок та забезпечити можливість вибору. У 1991–1996 рр. було здійснено комплекс заходів щодо розвитку громадянського суспільства, утвердження ринкової економіки, демократизації громадсько-політичного життя. Закладено підвалини нового державного устрою на принципах розподілу влади, відбулося законодавче закріплення інститутів президентства, парламентаризму й виконавчої вертикалі влади, судової системи та місцевого самоврядування. Низка законів була спрямована на вдосконалення системи державного управління та місцевих органів влади, розвиток і утвердження місцевого самоврядування [2, с. 38].

В цей період основна маса громадських організацій активно обирала свою місію та шукала суспільні ніші, що стало показником створення громадянського суспільства. Громадянське суспільство цього періоду характеризувалося активністю становлення та орієнтацією на людину. Концепція громадянського суспільства входить у науковий обіг. Однак, на заваді ефективному розвитку громадянського суспільства цього часу стають кризові процеси в економіці, суспільна пасивність та апатія більшості громадян, небажання участі в місцевому і державному політичному управлінні, невизначеність чітких пріоритетів внутрішньої і зовнішньої державної політики.

Проте, можна виокремити і позитивні зрушення у суспільній свідомості та громадській активності. Саме на цьому етапі поступово сформувалися опозиційні партії та блоки. Одночасно з подальшою політизацією законодавчої та виконавчої влади спостерігалася певна деполітизація

громадських рухів і організацій. Активно формуються громадські організації, як атрибути громадянського суспільства, які перебирають на себе ініціативу в становленні такого суспільства [6, с. 226].

Другий етап у становленні громадянського суспільства почався з 1996 року. В цей період теорія громадянського суспільства поєднувалася з досвідом розвитку інших країн, і сприяла демократизації суспільно-політичних процесів в Україні. Перед українським суспільством стояли складні завдання, що були направлені на залучення громадян до активної участі в процесах управління державою та у громадському житті. Основною метою було позбавлення від стереотипів тоталітарного суспільства та формування свободи особистості. Характерним для цього періоду є використання засобів та інструментів громадянського суспільства для зменшення необмеженої влади державних чиновників та реальний перехід діяльності інститутів влади на демократичні принципи функціонування.

Громадянське суспільство є фундаментом демократії. Чим більше воно розвинуто, тим простіше громадяни можуть захищати свої права та інтереси. В умовах розвинутого громадянського суспільства у громадян виникає більше можливостей для самореалізації в різних сферах громадського життя, це зменшує ризик узурпації влади та запобігає здійсненню тотального контролю над суспільними процесами.

Новий третій етап становлення громадянського суспільства розпочався у 2005 році після “Помаранчевої революції”. Він характеризується зростанням ролі громадських інституцій, створенням різних концептуальних підходів до визначення стратегій суспільного розвитку, бачення діяльності владних структур та економічних засад в Україні. Його початком була парламентська реформа 2005 р., згідно якої Україна стала парламентсько – президентською республікою. Відбулася подальша інституціоналізація громадянського суспільства. Однак цей період також не позбавлений проблем. У загальноукраїнських суспільних процесах має місце політична й економічна нестабільність, у парламенті спостерігаються партійні протистояння, а релігійні та громадські організації активно залучаються до виборчих політичних перегонів.

Процес згортання демократичних напрямків розвитку держави та формування громадянського суспільства розпочався з приходом до влади В. Януковича та Партії регіонів. У цей період відбувається концентрація влади в руках однієї сили, знову повертається президентська республіка, включається державно-адміністративний прес, утисків зазнає свобода слова. В умовах політико-адміністративного авторитаризму частина громадянського суспільства, особливо та, яка виросла в умовах незалежності

висловлює протест проти узурпації та авторитаризації влади. Цей протест вилився у революційний вибух.

Революція гідності поклала початок четвертому періоду формування громадянського суспільства в Україні. У цей час нової активності набули процеси формування громадянського суспільства та трансформації демократичної і правової держави. Швидкому протіканню цих процесів активно сприяло оновлення політико-правової бази нашого суспільства з урахуванням власного і передового світового досвіду. Як пересічні громадяни так і громадські організації та політичні інститути України в нових умовах прагнуть ефективно застосувати досвід демократичних країн для захисту прав і свобод кожної людини. Трансформація суспільно-політичних процесів в Україні зосереджена на боротьбі з корупцією, реформі судочинства, реформі самоврядування тощо. В суспільстві позитивним проявом є внутрішня консолідація громадян. З одного боку цьому сприяла агресія Російської Федерації та необхідність захисту своїх територій, а з іншого – бажання реформувати державу та йти обраним шляхом інтеграції з європейською спільнотою.

Нині перед Україною, яка обрала шлях демократичного розвитку лежать непрості завдання, вона має змінити ставлення народу до влади, подолати недовіру до неї. Також необхідно подолати відчуження масової частки українського народу від громадського і політичного життя, подолати тоталітарні стереотипи у свідомості населення. Потрібно докласти зусиль для обмеження влади і впливу державних чиновників засобами громадянського суспільства та сприяти, щоб принципи демократії були у практиці формальних демократичних інститутів влади. Сучасна ситуація знаменується тим, що в Україні відбувається паралельний процес формування громадянського суспільства і правової держави. Це відбувається у рамках міжнародного правового поля де права людини і громадянина підпорядковуються нормам міжнародного права. А це означає заборону будь-якої дискримінації незалежно від віку, статі, національно-етнічних, політичних, релігійних та інших ознак. У цій площині забезпечується захист прав людини з боку судових органів та громадських організацій. Проповідується повага до людської гідності, право вільного волевиявлення у духовній, світоглядній, політичній сферах тощо.

На підтвердження успіхів формування громадянського суспільства в Україні можна навести слова Джона Лафа, експерта британського аналітичного центру Chatham House, який зазначив, що в Україні присутнє громадянське суспільство, цілеспрямоване і наполегливе. І цього може виявитися достатньо, щоб посунути нинішній політичний клас з вмонтованими в нього олігархічними інтересами та стати більш відкритою

країною. Попри сусідство з Росією (з усіма наслідками й проблемами), Україна починає все більше усвідомлювати свою близькість до Європи та політично, і економічно, і у неї є шанс перетворитися в успішну країну [8].

Отже, як свідчить аналіз розкритий у статті, проблема громадянського суспільства є надзвичайно актуальна і складна. Більш ніж двадцятип'ятирічний досвід незалежності України засвідчує, що ефективне функціонування політичної системи, нормальна робота економіки, добробут громадян можливі тільки в умовах існування громадянського суспільства та залучення громадських ініціатив до всіх сфер життєдіяльності суспільства. Ефективному розвитку громадянського суспільства буде сприяти утвердження незалежної, демократичної, правової держави та її інтеграція до європейського та світового співтовариства. Розвинене громадянське суспільство у свою чергу буде сприяти прогресивному сталому людському розвитку.

Література:

1. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. – Київ, 2006. – 498 с.
2. *Войтенко Т. О.* Громадянське суспільство в Україні: аналіз соціального конструювання / Т. О. Войтенко, О. С. Гончарук, Ю. О. Привалова. – Київ, 2002. – 368 с.
3. *Кін Дж.* Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення / Джон Кін. – Київ, 2000. – 192 с.
4. *Колодій А.* На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. – Львів, 2002. – 458 с.
5. *Мельниченко В.* Напрями і проблеми становлення громадянського суспільства в Україні / В. Мельниченко // Концептуальні засади реформування політичної системи в Україні. Стан і перспективи розвитку політичних наук. – Київ, 2001. – С. 30-39.
6. *Моргун В. А.* Періодизація розбудови громадянського суспільства в незалежній Україні / В. А. Моргун // Наука. Релігія. Суспільство. – 2003. – № 4. – С. 223-229.
7. *Попович М.* Червоне століття – громадсько-політичне видання (видання друге) / М. Попович. – Київ, 2007. – 887 с.
8. П'ять років після Євромайдану: чи підвела Європа Україну? // <https://www.bbc.com/ukrainian/news-46314077>
9. *Розова Т., Барков В.* Ідеальне та реальне в уявленнях про громадянське суспільство / Т. Розова, В. Барков // Людина і політика. – 2003. – № 6. – С. 44-51.
10. *Степаненко В. П.* Громадянське суспільство: дискурси і практики / В. П. Степаненко. – Київ, 2015. – 420 с.